

Geőcze Sarolta, a magyar nemzeti nőnevelés úttörője

Járosiová, Stela

Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom, Szlovákia

Mgr., Neveléstudományi Doktori Program, doktorhallgató 0009-0004-7734-3957

KEYWORDS

- history of Hungarian education
- women's emancipation
- women's education
- content analysis

ABSTRACT

Sarolta Geőcze, the pioneer of Hungarian national women's education | The turn of the 20th century is a significant era in women's emancipation. Dualism provided a framework and basis for socioeconomic modernisation in the Austro-Hungarian Monarchy during this period. Women played a crucial role in this socioeconomic modernisation, as they did everywhere in the Western world. The introduction of compulsory schooling in 1868, the expansion of girls' education levels, and the appearance of more women in the labour market than in any previous era all transformed the ideals, content and practice of women's education (Kéri, 2018; N. Szegvári 1969). The social hierarchy was set aside, and various civil movements were organised for women's rights and the representation of their interests. Women's education and women in scientific and economic life were pillars of the nation-building efforts at the turn of the century.

The lecture presents Sarolta Geőcze's (1862-1928) efforts to provide national education to women. One of the most prominent female figures in Hungarian history, Geőcze was a writer, sociologist, teacher and institution leader who spent most of her life in Budapest, but her works related to girls' schools link to Brasov and Komárom. As a prolific writer, she was present not only in sociology but also in pedagogy. In our research (part of an extensive investigation exploring the history of Hungarian female teacher training), we are searching for answers to the following research questions. What influenced Geőcze, and how did her views change during World War I? How is this reflected in her writing? As one of the developers of the contemporary female education theory, it is vital to understand what she could use from her practical educational experience and what she did to renew education. We would also like to know what professional relationships Sarolta Geőcze maintained during her career to promote women's education and what associations she supported to promote the self-education of Hungarian women.

The history of education and women's education in Hungary provides the theoretical framework of the research, and its sources are primarily Hungarian publications of the era, including *Magyar Pedagógia*, *Nemzeti Nőnevelés*, *Magyar Tanítóképző* and *Budapesti Hírlap*. Sarolta Geőcze regularly published her views about raising girls, the changes and expansion of female roles, and education policy in these publications. We applied content analysis to examine the articles.

Overall, the presentation aims to reveal how Sarolta Geőcze's pedagogical work helped and influenced women's education in Hungary at the turn of the century. Geőcze was active during the era of dualism. She knew and used Herbartian pedagogy, and in her writings, she emphasised the education of Hungarian women, including moral and national education. She believed an educated woman could balance her family responsibilities, social life, and work life. In her writings and organisational work, the eminent pedagogical thinker provided countless ideas and science-based theoretical foundations that remain insufficiently explored. Therefore, we would like to supplement the previous writings of other researchers (such as Orsolya Kereszty) on the subject with new data and aspects.

KULCSSZAVAK

- magyar nevelés- és oktatástörténet
- nőemancipáció
- nőnevelés

ABSZTRAKT

A 19-20. század fordulóját igen fontos korszaknak tekinthetjük a női emancipáció folyamatában. A tanulmány keretei között azt vizsgáltuk, hogy Geőcze Sarolta életpályája – történeti szerepe, jelentősége, fennmaradt írásai, pedagógiai és nőegyleti munkássága – hogyan befolyásolta a magyarországi női művelődést a 19-20. század fordulóján. A

- női művelődés
 - tartalomelemzés
- dualizmus korában tevékenykedő Geőcze Sarolta, a herbarti pedagógiát jól ismerő és használó pedagógusnő írásaiban többször volt hangsúlyos téma a magyar nők oktatása, illetve azon belül az erkölcsi nevelés és a nemzetnevelés. Véleménye szerint egy művelt nő képes arra, hogy a háztartási, családi életben vitt szerepeit összeegyeztesse a társadalmi életben, a munkaerőpiacon vállalt feladataival. A jeles pedagógiai gondolkodó írásaival, szervezői munkájával ehhez adott számtalan ötletet, tudományosan megalapozott elméleti alapokat, melyek mindmáig nem kellőképp feltártak, így vizsgálatunk a tartalomelemzés módszerével más kutatók (Kereszty, 2008) témával kapcsolatos korábbi írásait egészíti ki újabb adatokkal és szempontokkal.
-

Bevezetés

Az iskolázottság és a pedagóguspályán való elhelyezkedés hosszú ideig a férfiak számára tartogatott művelődési-, munka- és karrierlehetőségeket. A 19. századig a nők nem rendelkeztek önálló foglalkozással, neveltetésük és oktatásuk arra szolgált, hogy a házasságkötést követően elláthassák a családon belüli szféra szerepeit – a feleség, az anya és a házvezetőnő feladatait (Pukánszky és Németh, 1996). Az 1850-es évektől kezdve a nők egyenjogúságának előmozdításában különféle mozgalmak indultak meg annak érdekében, hogy a lányok oktatásának javításán fáradozzanak, ezt követően a század fordulóján a jótékony nőegyletek száma rohamosan növekedett nemzetközi szinten, így Magyarországon is (Skelton és Francis, 2009; Kéri, 2019). Ezeknek az egyleteknek a keretei között a tagok küzdelmet folytattak a fiatal leányok és nők tanulási, munkavállalási és politikai javaiért, jogaiért. Céljuk volt, hogy öntudatra ébresszék a nőket, és rámutassanak lehetőségeikre a családon kívüli szférában is (L. erről: Hegedűs, 2003; Kereszty, 2012; Kéri, 2019). A nőmozgalom emancipációs törekvései új kihívásokat fogalmaztak meg az iskolaügy számára is, hiszen a népoktatást és néhány leánynevelő intézetet leszámítva a nők előtt zárva volt a középiskola, a felsőfokú szakképzés és az egyetem kapuja (Pukánszky és Németh, 1996; Kéri, 2018).

A tankötelezettség 1868-ban történt bevezetését követően a leányiskoláztatás szintjei Magyarországon is kibővültek, és a nők munkaerőpiacon történő, minden korábbi korszaknál nagyobb létszámú megjelenése a nőnevelés eszményeit, tartalmát és gyakorlatát is átalakította (Pukánszky és Németh, 1996; N. Szegvári, 1969; Kéri, 2018). A társadalmi hierarchiát figyelmen kívül hagyva, a nők jogaiért és érdekeik képviseletéért különféle civil mozgalmak szerveződtek, a nők képzése, tudományos és gazdasági életben bekövetkezett megjelenése fontos pillére volt a századfordulás nemzetépítési törekvéseknek.

A 19-20. század fordulóját igen fontos korszaknak tekinthetjük a női emancipáció folyamatában. Ez volt az az időszak, a dualizmus korszaka (1867-1918), amely keretet és alapot adott az Osztrák-Magyar Monarchia területén a társadalmi-gazdasági modernizáció kibontakozásához, melynek fontos szereplői voltak a nők, csakúgy, mint másutt is a nyugati világban. A nőmozgalom céljaként szolgált, hogy megnyissa a nő előtt a hivatás és a szakképzés lehetőségeit, és a nőemancipáció az élet minden területén végbe menjen, elősegítve a nők magasabb társadalmi rétegbe kerülését, kitérve a hagyományos szerepkörökből. A nők mobilitása a pedagógusszakma felé volt a legnyí-

több az elhelyezkedések során, így lehetőségük volt, hogy szakképzetten, országosan szabályozott fizetést nyújtó munkával lépjenek be a munkaerőpiacra.

A történettudományban a nőkkel – lányneveléssel és női művelődéssel, női pedagóguskarrier pályafutással – kapcsolatos kutatások az 1990-es években kezdődtek meg, Magyarországon a történészek (például Pető Andrea, Gyáni Gábor, Forrai Judit), a neveléstörténészek (például Németh András, Pukánszky Béla, Kéri Katalin, Fehér Katalin, Fehér Erzsébet, Kereszty Orsolya), de még a jogászok (például az elsők között Nagyné Szegvári Katalin) kezdtek ezzel a témával foglalkozni.

A tanulmány a dualizmus korában élő és tevékenykedő Geőcze Sarolta (1862-1928) pedagógusnő munkásságára helyezi a hangsúlyt, akit a magyar asszonyok nagy vezéréként emlegettek (S. n., 1928a:23). Kutatásunk során (mely egy nagyobb lélegzetű, a magyar tanítónőképzés történetét feltáró vizsgálat része) olyan kérdésekre keressük a választ, hogy vajon a pedagógusnőt a munkássága során milyen hatások érték, és hogyan változtak a nézetei az I. világháború ideje alatt, valamint fókuszálunk arra is, hogy mindez mennyire tükröződött vissza az írásából. Fontos kérdés, hogy mit tudott felhasználni gyakorlati nevelési tapasztalataiból a nőnevelés korabeli elméletének egyik kidolgozójaként, illetve mi mindent tett a nevelés megújításáért. Választ keresünk arra is, hogy Geőcze Sarolta a pályája során milyen szakmai kapcsolatokat tartott fenn a nőnevelés előmozdítása érdekében, illetve azt, hogy milyen egyleteket támogatott a magyar nők önképzését elősegítve.

Geőcze Sarolta életútja

Geőcze Sarolta 1862. december 27-én született a Zemplén vármegyei, a mai Kelet-Szlovákia területén fekvő bodrogi közis faluban, Bacskában.¹ Édesanyja halálát követően, 1869-1871 között Pesten tanult, majd hazakerülve, a szülőfalujában nevelkedett. A későbbiekben, 1882-ben visszakerült Budapestre, és ott 1886-ig a budai elemi képzőbe járt, innen a Zirzen Janka vezette budapesti polgári tanítónőképzőbe ment. Tanulmányait befejezése után kinevezték a brassói állami polgári leányiskolához, ahol tanítónőként tevékenykedett 1888-ig, végül kinevezték az intézmény vezetőjévé is. 1892-ben átvette a komáromi állami polgári leányiskola szervezését, és az intézmény igazgatónőjeként folytatta tovább pedagógiai munkásságát az 1896/1897-es tanévig. 1898-ban újra visszahelyezték Budapestre, elsősorban a II. kerületi tanítónőképzőbe, majd azt követően az Erzsébet nőiskolánál dolgozott tanárnőként. Kiváló és aktív

¹ Származását a különféle pedagógiai lexikonok és folyóiratok hibásan jegyzik le – például: Báthory és Falus (1997) lexikonában az 564. oldalon Bacskó-t (Bačkov) jelöli meg, ennek hatására különféle internetes források is ezt az információt közlik; a Magyarság folyóiratban (1928, IX. évf., 217. sz., p. 7.) és a Néptanítók Lapjában (1928, 61. évf., 37-38. sz., p. 21.) a Zemplénmegyei Vacskó-t közlik származási helyként – Tomojka (2020) szerint ez egy elírásnak köszönhető, amit a többiek követtek a későbbiekben. Geőcze Sarolta a mai Kelet-Szlovákia területén fekvő kisfaluból, a bodrogi közis faluból (Bačka) származott. Származásának helyes feltüntetését több régebbi lexikon bejegyzései (Révai Nagy Lexikon, 1913, p. 469.; A Pallas Nagy Lexikona, 1894, p. 921.; Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely, 1905, p. 302.), valamint folyóiratokban és más kiadványokban fellelhető adatok támasztják alá (Cap, 2008; Tomojka, 2020), és mindenképp a saját írásai, amelyekben a származási helyként a Bodrogi közist jelölte meg.

pedagógiai munkásságának köszönhetően, honoráriumként 1907-ben kinevezték a II. kerületi tanítónőképző intézet igazgatónőjévé (1916-ban mentették fel tisztségéből), s bár 1917-ben nyugdíjba vonult, ennek ellenére² még további 9 évig, azaz 1926-ig folytatta pedagógiai munkásságát. Aktív közéleti életét megélve, végül Budapesten, komoly betegséget követően, 1928. szeptember 23-án halt meg.

Geőcze Sarolta munkássága

Geőcze Sarolta a modern kori magyar történelem egyik kiemelkedő nőalakja, aki író, szociológus, tanár és intézményvezető volt. Bár az élete nagy részét Budapesten töltötte, leányiskolákkal kapcsolódó munkássága Brassóhoz és Komáromhoz is kötődik. Termékeny íróként volt jelen nem csak a szociológia, hanem a pedagógia tudományterületén is. Különbféle tanulmányutakon vett részt, nemzetközi konferenciákon képviselte a magyarságot (Amerika, Svájc, London, Róma stb.), amelyeken a munkásművelődési intézményeket és a női emancipáció eredményeit tanulmányozta, és külön figyelte ezek hatásait a közgazdasági, társadalmi és politikai közéletben (S. n., 1928a). Önálló szakirodalmi munkásságán³ kívül a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából fordított, és magyarra ültette át a francia, az olasz és az angol esztétikai, művészettörténeti, szociológiai munkákat (többek között Cherbuliez, Ruskin, Reelus, Kid Benjamin munkáiból) (S. n., 1928b). Legnagyobb irodalmi sikerét Ruskin híres könyvének, a *Velence köveinek* fordításával szerezte, amely ennek a műnek egyetlen magyar fordítása is (S. n., 1928c). Mindezek mellett Geőcze írt számos más pedagógiai témájú munkát, köztük cikkeket és esszéket is, amelyekben gyakran foglalkozott a nők oktatásával és az oktatási rendszer reformjával, ezek a korabeli magyar lapokban és szakfolyóiratokban jelentek meg (erről részletesebben beszámolunk a továbbiakban).⁴ Munkássága során tevékenyen részt vett

² A polgári iskolai tanítónőképzőben, a gyakorló felső leányiskolában és a tanárképző Apponyi-kollégiumban gazdasági és szociális, háztartástani előadások tartásával bízták meg. Lásd. *Hivatalos Közlöny*, 1927, 35(13), (július 1.), p. 199. URL: <https://bit.ly/3GyuyU7>.

³ A leányok középfokú oktatásáról (1892); Számítási ismeretek a nőnevelés szolgálatában (1893); Egy kitűnő francia ifjúsági irat (1894); Tanulmányok a magyar társadalom, életéből (1896); Igaz történetek rajzok, képek (1895); Az iskola és a parasztsocializmus (1898); Franciaország és Anglia nevelési rendszere (1898); A szocializmus női világlátásában (1898); Polgári és felsőbb leányiskola (1899); A nő a modern társadalomban (1899); Külföldi nevelésügyi tapasztalatok (1899); Társadalmi program (1899); Ruskin élete és tanítása (1900); A modern nevelés ferdeségei (1900); A testi fenyték kérdései (1901); Az akarati nevelése (1901); A modern társadalmi feladatok (1901); A dolgozó Olaszország (1902); Veres Pálné és a magyar társadalom evolúciója (1904); Nők társadalmi munkája (1905); Az iskola szociális feladatai (1905); Az iskola szociális feladatai (1905); Az eladósodott ország (1907); Az erkölcsi nevelés mint nemzeti probléma (1909); Erkölcsi nevelés a tanítóképzőben s a nemzeti élet (1913); A világháború és az új élet (1918); Az ezeréves ország (1920); A falusi jólét és a tanítóság (1920); Mentünk a középosztályt (1920); A nemzeti megújulás erkölcsi feltételeiről (1920); A közgazdaságtan és társadalomtan módszere – sorozat (1923-1925); Szociológia etikai alapon (1922); stb.

⁴ Többek között publikálta írásait a Pesti Naplóban, a Brassóban, a Magyar Szalonban, a Borsszem Janokban, az Egészségben, a Természettudományi Közlönyben, a Magyar Pedagógiában, a Nemzeti Nőnevelésben, a Néptanítók Lapjában, a Magyar Tanítóképzőben, a Pesti Hírlapban, a Budapesti Hírlapban, a Fővárosi Lapokban, a Sanyaró Vendelben, az Iskola és a Szülőházban, a Kis Lapban, az Ungban, a Hazánkban, a Nők Világában, az Új Időkben, a Napkeletben, a Protestáns Szemlében, a Magyar

a Magyar Gyermektanulmányi Társaságban, ahol mozgalmat indítványozott az iskolán kívüli népművelés ügyének fellendítés érdekében. Az Egyetemi Tanítói Kongresszusokon pedig több szakosztályban értékes előadásokat is tartott (S. n., 1928a:22).

Geöcze Sarolta a magyar nőnevelés úttörője

A kutatás elméleti kereteit a hazai nevelés- és nőneveléstörténet adja, forrástani alapját pedig elsősorban azok a magyar nyelvű, korabeli sajtótermékek – többek között a *Pesti Napló*, a *Magyar Pedagógia*, a *Nemzeti Nőnevelés*, a *Néptanítók Lapja*, a *Magyar Tanítóképző*, a *Magyar Gazdák Szemléje* –, amelyek hasábjain Geöcze Sarolta rendszeresen közzétette nézeteit a lánynevelésről, a női szereprepertoár változásáról és bővüléséről, valamint az oktatáspolitikáról. A sajtócikkek elemzése a tartalomelemzés módszertanával történt.

Lánynevelés és női művelődés – gyakorlati tapasztalatok

A pedagógusnő szakmai írásait tekintve (Geöcze, 1892) kiemelkedően fontos szerepet töltött be a nők számára létesített korabeli iskolák értékelésénél – közép- és felsőfokon is, főképp a polgári leányiskolák és a felsőbb leányiskolák vonatkozásában. Támogatta a művelődés egyenjogúságát férfiak és nők között, írásaiban erre többször is felhívta a figyelmet. 1901-ben Geöcze Sarolta közreadta *Az akarat nevelése* című könyvét, melynek elején kifejtette, hogy bár a 19. századot a tudomány századának nevezték, mégis az látszik, hogy önmagában a tudás nem boldogít. A tudásnál valami értékesebbet próbált kiemelni, méghozzá a jellemet (Geöcze, 1901). „Általános meggyőződéssé vált, hogy, ha eddig a tudással értük be, ezután nevelnünk kell, kivált az akaratot; a jövő népiskolájának az erkölcsi fegyvelmezés lesz a feladata; még inkább az lesz a középiskoláé, mely a nemzetnek vezetőit adja; a végcél pedig maga az erkölcsi önfegyvelmezés, melyet eddig a tudomány mellett elhanyagoltunk.” (Geöcze, 1901:2). Ebből az idézetből is látni, hogy az egyén értékét szerinte nem a tudása adja, hanem az erkölcs, melynek hatása a tetteiben érvényesül. Ezt a gondolatot Payot *Az akarat neveléséről* című könyve ihlette, melynek tükörképeként kifejtette gondolatait a magyar jellemről és viszonyairól. A könyv egy elméleti és egy gyakorlati részből áll, amelyben a pedagógiai oldal dominál. Megjelenik benne az akarat fejlesztése (erkölcsös akarat, ami egyenlő az engedelmességgel, a jutalommal vagy büntetéssel történő ösztönzés fontossága) és a szenvedélyek szabályozása (gyűlölet, bosszú, vétkezés), azaz a jellem kiművelése és az erkölcsi megújulás. A nők akaratának neveléséről azt fejtette ki, hogy azt nem küzdelemre és távoli célok elérése érdekében kell fejleszteni, hanem a mindennapi, megújuló kötelességek miatt és azok teljesítésére (a háztartásban, a szülők gondozásánál, a rokonok és cselédek iránti bánásmódban, a szolgálatkészségben) (Geöcze, 1901:138-143). Ennek okát a korabeli megváltozott viszonyokban jelölte meg, mivel a nő nem csak „dísze” vagy

Jövőben, és a Magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlésének munkálataiban, a Magyar Gazdák Szemléjében. (Szinnyei, 1984; Kereszty, 2008).

„játékszere” a családnak, hanem dolgoznia kell és maga határozza meg a sorsát – egyedüli vigasztalója, hogy az erkölcsi megújulás útján maradjon a nő, a vallás.

Kereszty (2008) szerint, Geőcze írásaiban a nők iskoláztatása mellett hangsúlyosak voltak további szerepeik, feladataik és a nemzetépítési törekvések is. Geőcze Sarolta szerint a nők természetességéből adódóan betöltött szerepeit nézve tagolódott az anya, a feleség, a gazdasszony és a honleány szerepköreire. A szerepköröket tekintve az elsődleges feladat a reprodukciós funkciók betöltése volt (Geőcze, idézi Kereszty, 2008:37) – ezt a magyar nemzet fennmaradásához tartotta fontosnak. További feladatai közé tartozott a szellemi és erkölcsi kiteljesedés (ő maga pedagógiai munkássága során a herbarti⁵ pedagógiát képviselte), illetve a megváltozott gazdasági és társadalmi viszonyok fellendülésének is köszönhetően a függetlenedő nőket a tanulás színtereire, illetve a dolgozó nők soraiba kívánta beléptetni. Példa erre: „... *de a mi maroknyi nemzetünknek arra kell törekedni, hogy minden nő, minden magyar úrinő igazán művelt legyen;*” (Geőcze, idézi Kereszty, 2008:37). A korabeli nemzetépítés törekvései a magyar nőket is mindig szembe állították más, korabeli nemzet nőivel (többek között az amerikai, a francia, a svájci, az olasz és az angliai nőkkel). Ezek a szembeállítások néha pozitív, néha negatív töltettel rendelkeztek. Negatív megvilágításban Kereszty Orsolya (2008:40) idézi és tárgyalja ezt a témát, miszerint Geőcze már nem vélte elegendőnek a szövés, fonás, varrás, főzés, mosás hivatásokat a magyar nők körében: „*A francia nők ma már tényleg kezdenek komolyan dolgozni. Az önállóságra utaltak közül csak nagyon kevesen találnak munkát és tisztességes megélhetést a kereskedelem és ipar körében; de nagyon sok a családjánya is, a ki oly módon segít férjének családjá fenntartásában.*” (Geőcze, 1899:14). Egy másik írásában (Geőcze, 1901:140-141) a következőket jegyezte le a fentiek megerősítésére, amit Kereszty (2008) nem fejt ki: „*Tehát edzeni kell a leányok akarátát, de nem a küzdelemre, nem a távoli czélok elérése, hanem igenis, a mindennapi megújuló apró kötelességek teljesítésére, házi körökben, szüleik, a családban élő rokonok vagy idegenek, kis testvéreik, a cselédek iránt; fejleszteni kell bennük a szolgálatkészséget, a gyöngéd figyelmet a betegek, segítségére, ápolására szoruló iránt; rá kell szoktatni őket a munkára – nem csak a műhímezésre, melyet a vizsgán megcsodál mindenki...*”. A nőt pozitívan hangsúlyozva a modern társadalomban leginkább a franciákkal példálódzik, akik a nevelés terét is meghódították, és helytállnak a családi szerepek betöltésénél, szemben az olasz nőkkel: „*Legnagyobb tért hódítottak azonban Franciaország művelt női a nevelés terén. Ma ugyanis Franciaország összes leányiskoláiban nőtanítók végzik az oktatást, férfit csak nagyon kivételesen alkalmaznak, (...) sőt a tapasztalat azt mutatván, hogy a nők kisebb fiúgyermek oktatásában is több eredményt tudnak elérni, (...); egyre nagyobb tért juttatnak a nőknek a tan-felügyelet megfelelő ágaiban is. A tanítói hivatás őket a családi élettől el nem vonja, mert a francia tanítónők nagy része férjes, családostól mint*

⁵ Herbarti pedagógiai (Pukánszky és Németh, 1996). A 19. század elején Johann Friedrich Herbart által kidolgozott pedagógiai elmélet, célja az erkölcsös magatartás kialakítása, az erkölcsi eszmék megvalósítása, így válik a tanuló teljes emberé, aki *polgári erények* birtokában jól megtalálja helyét a társadalomban. A nevelhetőség körét nem szűkíti le, szerinte minden gyermekben kialakíthatók az erkölcsi eszmék, ha céltudatos és tervszerű, szervezett nevelő hatások érik. A nevelésnek *három szakaszát* különíti el: a kormányzást, az oktatást és a vezetést.

erre illetékes, komoly szociológusoktól hallottam, az okos, helyes családi életre ők adják meg a példát. (...) Annál szomorúbbak a viszonyok Olaszországban. Az olasz nő ma még csak játékszer, rabja a körülményeknek és szenvedélyeinek; az erkölcsi felelősségérzet fogalma benne alig dereng; fékezője a félelem, fő lelki rugója a hiúság. Súlyos Ítélet ez, amit mondok, de sajnós, a tények s maguknak az eszmélkedő szociológusoknak megfigyelései is, igazat adnak nekem. Az olasz családi élet ma sivár, kietlen; a háztartási élet nem az, amit a tisztultabb erkölcsi fölfogás állít föl ideálnak; a gyermekek csak úgy Isten nevében nevelődnek, még ha a majomszeretet a kényelem minden raffinérijával s az élvezetek minden nemével elhalmozza is őket.” (Geöcze, 1899:14). Írásában kifejti továbbá, hogy az angliai nők egyedül is képesek helytállni a mindennapok során, akár védelem nélkül. Ezen felül egy nemzet férfitája sem tekinti olyan magas szinten megbecsültnek a nőt, mint az angol. Az amerikai nőkről saját tapasztalataiban pedig a következőket írta: „E boldog ifjú társadalmat a mi szerencsétlen előítéleteink nem nyugözik. Szabadon fejtheti ki erejét minden irányban. S ha, az a részben gyülevész elemekből alakult társadalom ma már műveltség, értelmiség és erkölcs tekintetében utolérte, sőt túl is szárnyalta a vén Európa legműveltebb társadalmait is, abban a politikai szabadság mindenható ereje mellett nagy része van a nőknek is. (...) Én legalább számtalan amerikai nővel érintkeztem, de nem találtam egyet is, ki szabadságával visszaélt vagy nőietlen lett volna; sőt inkább mindnyájukban a legtekintetesebb nőies gyöngédséget, az Ítéletnek tisztaságát, a kedélynek épséget, romlatlan vidámságát s okos belátással párosult ritka szívjóságot tapasztaltam.” (Geöcze, 1899:14). Mindezekon felül írásában említést tesz a hajadon-, vénleányokra is, külföldi és hazai vonatkozással. Az angol lányokat (Geöcze, 1899:14) boldog, művelt és szabad képen világítja meg, míg a magyar lányokra (Geöcze, 1901:138-143) reflektálva inkább a hátrányaikat jegyzi meg a családban betöltött fontos szerepeknél, miközben szívét meg kell keményíteni és egyedüli támasza ebben a vallás. Jellemzése alapján szomorú ez az élet, de nem boldogtalan, mert a művelt nő utat talál és okosan használja fel tudását, ismereteit ebben a helyzetben is. Pozitív ellenpéldát az eddigiekben csak egyet találtunk írásában – *Az ezeréves ország* (1920) című könyvében, amely a magyar nőtisztviselőkkal kapcsolatban állítja előnyben más nemzetekkel szemben: „A magyar nőtisztviselő egyenlő fizetést kap a férfivel; a nő pedig nyugdíj gyanánt férje fizetésének 50%-át kapja. Külföldön ezért még most küzdenek a nők. Tehát amiért a külföldi feministák két emberöltő óta elkeseredett és részben meddő harcokat vívnak, azokat a jogokat a barbár magyar a nőknek régóta megadta; vagy azok elvileg bentfoglalódnak régi törvényeinkben.” (Geöcze, 1920:18).

Írásaiban sokszor bizonytalanak érezhető az, amit a nők nevelésében elfogadott és képviselt. Összegezve: az írásaiban eleinte a családban kiteljesedő nő, majd az egocentrikus feminista női ideál juthatunk el, annak ellenére, hogy ő kezdetben fellépett az emancipált és önállósult nők ellen. Megváltozott képét valószínűleg az formálhatta az idők során, hogy ő maga nem tudta teljesíteni az általa is elvárt ideálképet a családban betöltendő szerepekkel kapcsolatban, és ez a feltételezés további új kutatási lehetőséget tár fel a témában.

A nők intézményesült nevelésében két iskolatípust állított egymással szembe (Kereszty, 2008), melyek fontos szerepet töltek be a nők számára létesített

korabeli képzések sorában, ez a polgári és a felsőbb leányiskola volt. Mindkét leányiskola esetében, a dualizmus korában, egy hangsúlyos középiskolai nevelési szintéről volt szó, ahol az oktatás során a biológiai és kulturális reprodukciós funkciók betöltését hangsúlyozták leginkább. Az 1887-ben kiadott rendelet alapján viszont Geőcze Sarolta némi változást látott a két iskola között, így a felsőbb leányiskolák támogatását indította meg szakmai cikkeiben (Geőcze, 1899:208-222). Ennek középpontjában a műveltség megszerzésére irányuló folyamatokat tárgyalta. Így ez az intézmény egy elsőrendű iskolának számított a cikkeiben, míg a polgári leányiskolák háttérbe szorultak és másodrendűként nevezte meg azokat, ennek okát a nacionalista szellemben való törekvésben jelölte meg.

Számos írása jelent meg az egyetem kapuinak 1895-ös megnyílását követően, és bár írásaiban támogatta és tanulásra buzdította az elhivatást érző nőket, mégis jelentek meg kettős érzelmekkel töltött írásai a nők felsőoktatásának intézményesülését illetően: *„Az egyetemet, mely ott a nőnek mindjárt a köztársaság szervezkedése befejeztével – mintegy 25 év előtt – megnyílt, nagyon sok nő látogatja, nem csupán rendes hallgató, hanem meglett, éltés nők, család-anyák is. Buisson erkölcsstani előadásain a Sorbonnban, annyi a nő-, mint a férjhallgató, sőt olykor több is. Nőorvos ma mintegy tizenöt gyakorol Párisban; némelyikük valóban keresett és tisztelt nevet vívott ki magának férfikollégái között is. A tudomány azonban, úgy látszik, bennük a nőnek nem ártott, mert szinte kivétel nélkül boldog feleségek és jó családanyák; egyiknek-másiknak férje is orvosi vagy más hivatást folytat; de tény az, hogy magával szellemileg egyen-rangú nejét mindegyik jobban megbecsüli, mint az a francia házastársak között eddigelé általánosan tapasztalható volt; s az ily nők többnyire nemesítőleg hatnak férjeik erkölcsére és egész környezetükre is.”* (Geőcze, 1899:14).

Az I. világháború időszakának visszatükröződése Geőcze Sarolta írásaiban

Az első világháború egy százéves békés, stabil időszakot bontott fel az európai történelemben. Európa két részre szakadt, ennek egyik oldalán Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia, míg a másik oldalon Nagy-Britannia, Oroszország és Franciaország harcolt (Romsics, 2005). Az 1914 és 1918 közt zajló első világháború volt a történelem egyik legjelentősebb és legpusztítóbb háborúja. 1918 és 1921 között az I. világháborút követő Párizs környéki békerendszer alapján az Osztrák-Magyar Monarchia szétesett. 1920-ban írták alá a Trianoni békediktátumot, mely teljesen megváltoztatta a magyar nemzet fejlődését, és létrejött az az önálló Magyarország, mely – a történeti Magyarországhoz viszonyítva – államterületének közel 70%-át veszítette el (Romsics, 2005), amibe beletartozik a mai Szlovákia jelentős területe is, ahol Geőcze Sarolta megszületett és pedagógiai tevékenységének elismert időszakát töltötte. Magyarország szétesését követően Geőcze különféle műveiben, írásaiban éreztette az olvasókkal az I. világháború nyomán bekövetkezett hatásokat, az oktatás- és a gazdaságpolitikai változásokat is. Egy cikkében így írt: *„És még ma is. Olya kízó az a gondolat, hogy az én magyar véreimet talán e percben veri véresre a vad oláh; oly kízó, hogy az én ki bodroglői szülőfalum áldott rögén cseh rabló az úr; hogy még az én szüleim sírja s azoké, akik ott a Czenk alatt, a latorczaparti templom tövében s*

a komáromi temetőben pihenek, akik oly jók voltak hozzám s akikben a magyar föld szeretete oly tiszta lánggal égett, most idegen föld lett. Nem idegen; mert az ő hű magyar szívük porlad alatta. Csak idegené.” (Geőcze, 1920:3).

Geőcze Sarolta pedagógiai tevékenysége az I. világháborús években Budapesten, a II. kerületi tanítónőképző intézet igazgatónőjeként telt (1907-1916), és ahogy azt a fentiekben is említettük, 1917-ben nyugdíjba vonult, ennek ellenére még 1926-ig tanított az intézményben. Pedagógiai tevékenysége mellett számos jelentős, a háborúra reflektáló írása, tanulmánya és cikke jelent meg, amelyek közé tartozik: *A világháború és az új élet* (1918), *A nemzeti megújulás erkölcsi feltételeiről* (1920), *A falusi jólét és a tanítás* (1920), *Új élet felé* (1921). Mindezekon felül kiemelkedőnek tekintjük *Az ezeréves ország* (1920) című könyvét, amely egy történetfilozófiai tanulmány is egyben. Kiadását követően egy évvel recenzió is megjelent a műről, amit a *Magyar Gazdák Szemléje* 1921. évi kiadás 26. évfolyam 3-4. számában a 267-268. oldalakon olvashatunk. Ez a recenzió a Magyar Gazdaszövetség igazgató-választmányi ülésén hangozott el először, 1921. március 18-án. A recenzió elején a következőket olvashatjuk: „*az asszonyi szív melegével, de férfias logikával megírt történelmi tanulmány, amely egyszersmind lelkiismeretfurdalás és védekezés a belső romboló irányzattal szemben s a nemzet múltjából merített hit a nemzet jövőjében s a trianoni békébe való gyáva belenyugvással szemben csüggedetlen elszántság a jobb jövő kiküzdésére és a szétdarabolt ország összeforrasztására. (...) Elénk állítja a múltat, amely a maga nemtörődömségével engedte, hogy a külföld ellenségeink írásaiból ismerje meg hazánkat és ezzel szemben a külföldön soha nem tett lépéseket.*” Geőcze könyve részletesen szolt a magyarországi nemzetiségek eloszlásáról, letelepedéséről és nemzetiségi törvényekről. Logikus érvelésekkel, valamint szigorú és pontos adatokkal bemutatta Magyarország ezeréves jogát, kiegészítve a kisebbségi nemzetiségek igényeivel. Összefoglalta a magyar nemzet nemzetiségekhez való hozzáállását, és azt, hogy a magyar kormányzatok 1920 előtt milyen intézkedéseket tettek szociálpolitikai, gazdasági és kulturális téren a nemzetiségi területeken lakó népességrések igényeinek kielégítésére (többek között tárgyalta az ifjúságvédelmet, hangsúlyt helyezve a leányegyesületek népiskoláira is). Az I. világháborút követő időszakról összefoglalta, hogy szerinte mi az országcsönkítés következménye, és arról is beszámolt, hogy az elszakított területeken milyen magas szintű gazdasági, oktatási és magyar kultúra-elfojtás volt jelen (Geőcze, 1920:80-82;89). A jelent szerinte meghatározta a gazdasági romlás, a bolsevizmus, majd román katonai csapatok által tett pusztítások, az irredentizmus, az antiszemitizmus, a jövőre tekintve pedig kívánatosnak vélte a keresztyén magyar nemzeti fellendülést. Ebben a műben megjelent Magyarország egész történelme, különösen is az I. világháború előtti és a közvetlenül utána beköszöntött időszak jellemzése, illetve a jövő gazdasági, társadalmi, kulturális és nemzetiségi szempontból történő vázolása.

Szakmai kapcsolatok a nőnevelés előmozdításában – egyesetek a magyar nők önképzésének elősegítésében

Geőcze Sarolta az egyik vezető női jogvédő volt a korabeli Magyarországon, olyan személy, aki a nők politikai és jogi értelemben vett jogainak a támogatására szentelte életét. Az 1900-as évek elején számos női szervezetben és egyesületben tevékenykedett,⁶ és fontos szerepet játszott a női választójog elérésében Magyarországon (S. n., 1928a:22). 1906-ban megalapította a Magyar Keresztény Munkásnők Országos Egyesületét, ő maga volt a keresztényszocialista nőmozgalom egyik fő szervezője. Az egyesület célját külföldi tapasztalatokra alapozva fogalmazta meg: „*A munkásosztály nőinek s a nőmunkásoknak erkölcsi oltalmazása, méltányos jogainak megvédése, anyagi érdekeik előmozdítása, szellemi képességük és szaktudásuk fejlesztése. A családi élet, a vallásos és hazafias szellem ápolása*” (Schuler, 1937:79). A nevelés és művelődés mellett a szociális törekvéseket is hangsúlyozta – ennek köszönhetően az otthonatlan munkásnőknek szállást biztosított, kezdeményezte a Munkásnők Otthonának megalapítását. Az otthonba árva leányokat vettek fel, és az ott élő, otthon dolgozó lányoknak munkaszobát alakítottak ki. Az egyesület tagjai a bentlakó leányok szellemi és erkölcsi nevelése érdekében rendszeresen előadásokat tartottak (Schuler, 1937).

Geőcze Saroltát nem csak a származása kapcsolta össze a mai Kelet-Szlovákia területén fekvő Bodrogközzel, hanem odaadó munkát is végzett az ottani közösségben, amiről ő maga is megemlékezik az írásaiban⁷. Munkáiban több más téma mellett olvashatunk tájleírásokról, az egyes vidékekhez kapcsolódó történetekről, politikai álláspontokról, gazdasági helyzetről, népdalokról. Ezen írásain felül az oktatásról és a női mozgalmakról, nőegyletekről és törekvésekről is rendszeresen publikált, amit például a következő sorok is alátámasztanak: „*A bodrogközi nők büszkék lehetnek arra, hogy hazánkban az első céltudatos szociálpolitikai mozgalmat ők indították meg. Követni fogják őket egyebüitt is, tudom*” (Geőcze, 1899:36).

Bodrogközi Jótékony Nőegylet

A nőegylet 1898-ban alakult meg (múltja az 1870-es évekre⁸ vezethető vissza), gróf Majláth Józsefné Széchenyi Mária vezetésével (Cap, 2008). Az egyesület fő célja az

⁶ Szövetségek és egyesületek, amelynek tagja volt Geőcze Sarolta: A Magyar Cserkészleány Szövetség, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége, Bodrogközi Jótékony Nőegylet, Pesti Izraelita Nőegylet. Ezen felül más egyesületek és társulatok aktivistájaként volt jelen: Szociális Missziótársulat, Magyar Pedagógiai Társaság, A Tanítóképzőintézet Tanárok Országos Egyesülete és az Országos Magyar Gazdasági Egyesület.

⁷ Bodrogközi témájú művei: Bodrogköz néprajza (1896), Hogyan támad a népdal? (1887), A feleszi gyémántmise (1899), A bodrogközi Nőegylet (1899), A tűzhely védelme – Női szempontból (1899), A Bodrogközből (1900), A Bodrogköz (1900), A Bodrogköz (1901).

⁸ Özv. báró Sennyey Pálné (született báró Fiáth Mária, 1847-1940, császári és királyi palotahölgy) már felvetette ezt; ő a vidék fellendítésének érdekében iskolákat és óvodákat hozott létre, valamint a saját nővéreivel összefogva, a környék parasztlányait segítette a kézimunkák megtanulásában. Törekvései nyomán szerveződött egy nőegylet, ami egy ideig működött, de kellő felkészültség híján, hamar csődöt mondott.

volt, hogy segítse a bodroglői vidék nőit a gazdasági, szociális és kulturális életük fejlesztésében. Majláthné így fogalmazott erről: „*helyreállítani a meglazult bizalmat az uriosztály és a nép között.*” (Geőcze, 1900:473). Az egyesület számos jótékony programot szervezett: hangversenyek, bálók és a perbenyiki futtatás, ez utóbbi máig hagyományként fennáll. A nőegylet központi témája és fő célja Bodroglő vidékén élő nőknek képzési lehetőségeket kínálni, így biztosítva a szakmai fejlődésüket. Ennek része volt egy gyékényfonó-műhely működtetése, valamint különböző kézimunkaformák, például a varrás és horgolás elsajátítása, hogy a lányok és asszonyok javíthassák saját és családjuk életkörülményeit. Ezen felül támogatták és elősegítették az iskolai oktatást, valamint foglalkoztatási és helyi kézműveseket támogató programokat szerveztek a szegény családok leányainak.

Geőcze Sarolta és a Bodroglői Jótékony Nőegylet is fontos szerepet játszott a korabeli Magyarországon a nők életének javításában és az egyenlőség elérése érdekében folytatott harcban. Az ő munkájukkal indult el az a törekvés a Bodroglőben, hogy a nők jogai és lehetőségei egyenlővé váljanak a férfiakéval.

Majláth József a munkája során szoros kapcsolatot ápolt Saroltával, mivel közösen szerepeltek több konferencia-eseményen is, és 1896 és 1920 között rendszeres publikáltak a *Magyar Gazdák Szemléje* című folyóiratban a bodroglői eseményekről. Geőcze Sarolta a nőnevelés és parasztnők művelődésének érdekében írásaiban is támogatást nyújtott a Bodroglői Jótékony Nőegyletnek, hangsúlyozva az tevékenységeiket, többek között a parasztlányok nevelésében és oktatásában elért eredményeiket. A szegény nők és leányokat hetente két-három alkalommal összehívták, és varrásra, horgolásra tanították őket az úrnők felügyeletében, miközben felolvastak nekik; ezeken az alkalmakon Geőcze Sarolta maga is többször megjelent.

Összegzés

Geőcze Sarolta pedagógusként komoly feladatnak tekintette a nők egyenjogúsítását, de nem a túlzó emancipációs törekvéseket, ahogyan ezt írásaiban többször is kifejtette: „*Legtöbb bajt okozták – mint minden újításnál lenni szokott – maguk a nők, illetőleg közöttük a túlzók, akik a nőemancipációt a nők elférfiasodása gyanánt magyarázván, modorban, ruházatban, életmódban a férfiakat utánozták s ezzel az egész mozgalom hitelét megingatták.*” (Geőcze, 1899:13). Összegzésként a Néptanítók Lapjában közreadott gyászjelentés sorait idézem, amiben nem csak pedagógiai tevékenységéről, de nemzeti nőnevelés törekvéseiről is megemlékeztek. Munkássága során mindvégig törekedett az erkölcsi felelősség érzését erősíteni: „*Saroltát nemes ízlése, konzervatív világfelfogása s a legjobb magyar tradíciókon megedzett gyakorlatiassága, életrevalósága mindig visszatartotta az emancipációs mozgalom túlhajtásaitól és elfajulásaitól. A boldog emlékezetű Veres Pálné óta szociális és pedagógiai téren senki se szántott olyan mélyen a magyar asszonyi társadalom vezetői közül a magyar jövőben, mint ő. Mint pedagógiai szakíró és tudós egyaránt a kor színvonalán állott.*” (S. n., 1928a:22).

Irodalom

- Báthory, Z. és Falus, I. (1997). *Pedagógiai Lexikon. I kötet A-H.* (p. 564), Budapest, Keraban Könyvkiadó.
- Berta I. (szerk.) (1917). *A Budapesti M. K. Állami Erzsébet Nőiskola értesítője az 1917-1918. iskolai évről*, Budapest, M. K. Állami Erzsébet nőiskola, p. 9. URL: <https://bit.ly/485KaKI>
- Bihari, F. (1902). Irodalom: Geőcze Sarolta. Az akarat nevelése. Irta Geőcze Sarolta, (Népnev. Könyvtára, 12. füzet.) Budapest, 1901. Lampel. *Magyar Paedagógia*, 14(11). pp. 256-259. URL: <https://bit.ly/3RdvB0S>
- Borovszky, S. (szerk.) (1905). *Magyarország vármegyéi és városai : Magyarország monográfiája : Zemplén Vármegye és Sátoraljajújhely.* Budapest, Országos Monográfia Társaság. URL: <https://bit.ly/41fFIqz>
- Borovszky, S. (szerk.) (1907). *Magyarország vármegyéi és városai : Magyarország monográfiája : Komárom Vármegye és Komárom.* Budapest, Országos Monográfia Társaság. URL: <https://bit.ly/47OQBC3>
- Cap, Gy. (2008). *Élet a kastélyban : a székhelyi gróf Mailáth család és a perbenyiki kastély története.* Perbenyik, Perbenyik község. ISBN 978-809-699-935-4
- Fináczy E., Kornis Gy. és Kemény F. (szerk.) (1936). *Pedagógiai Lexikon I-II.* Budapest, Révai Irodalmi Intézet. URL: <https://bit.ly/3Nh2Lva>
- Geőcze, S. (1892). A leányok középfokú oktatásáról. *Magyar pedagógia*, 1. évf., pp. 213-221. URL: <https://bit.ly/3RwYW7R>
- Geőcze, S. (1899). A Bodroglak. A bodroglaki nőegylet. *Magyar gazdák szemléje*, 4(1), (január 1.), pp. 32-36. URL: <https://bit.ly/3uQWikm>
- Geőcze, S. (1899). A nő a modern társadalomban : Geőcze Sarolta előadásából. *Új Idők*, 5(27), (július 2.), pp. 13-14. URL: <https://bit.ly/48aRS6a>
- Geőcze, S. (1899). A nő a modern társadalomban I-II. *Nemzeti Nőnevelés*, 20(2), (február) pp. 49-56; URL: <https://bit.ly/3NikO4i>; 20(3), (március), pp. 104-108. URL: <https://bit.ly/3NkIuVB>
- Geőcze, S. (1899). Polgári és felsőbb leányiskola. *Magyar Pedagógia*, 8. évf., pp. 208-222. URL: <https://bit.ly/4a9QYsB>
- Geőcze, S. (1900). A Bodroglakból. *Vasárnapi Újság*, 47(29), (július 22.), pp. 473-474. URL: <https://bit.ly/3R9hUjs>
- Geőcze, S. (1901). Az akarat nevelése. *Népnevelők könyvtára*, 12. füzet. Budapest, Lampel.
- Geőcze, S. (1901). A Bodroglak. [Különlenyomat a Magyar Gazdák Szemléjéből] *A Magyar Gazdaszövetség Kiadványai XXXIX.* Budapest, Kilián Frigyes Bizománya.
- Geőcze, S. (1920). *Az ezeréves ország.* Budapest, Pfeifer Ferdinánd (Zeidler Testvérek Nemzeti könyvkereskedése. URL: <https://bit.ly/3NiXfII>
- Hegedűs, J. (2003). Tanítónői karriertörténetek a dualizmus korában. *Iskolakultúra*, 13(3), (március), pp. 42-52. ISSN (print) 1215-5233 | ISSN (pdf) 1588-0818. URL: <https://bit.ly/41byTGx>

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2023. december 1.

- Kereszty, O. (2008). „A Nórák kezdenek ébredezni mindenfelé...” : Geőcze Sarolta korai írásai a nők neveléséről és a nemzetépítésről. *Múltunk : Politikatörténeti Folyóirat*. 53(2), pp. 30-46., ISSN 0864-960X. URL: <https://bit.ly/3RglDf7>
- Kereszty, O. (2012). A női szerepek tematizálása a Nő és Társadalom című folyóiratban (1907-1913). *Új pedagógiai szemle*. 62(9-10), pp. 187-197. ISSN 1788-2400. URL: <https://bit.ly/3TjCkca>
- Kéri, K. (2018). *Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon : nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással*. Pécs, Kronosz, ISBN 978-963-467-037-7. URL: <https://bit.ly/3usIyfs>
- Kéri, K. (2019). Nőegyletek a dualizmus kori Magyarországon. *Civil Szemle*. 16(2), pp. 21-30. ISSN 1786-3341 | WOS:000542332600002. URL: <https://bit.ly/3tf5zlK>
- Nagyné Szegvári, K. (1969). *A nők művelődési jogaiért folytatott harc hazánkban 1777-1918*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Pukánszky, B. és Németh, A. (1996). *Neveléstörténet*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, ISBN 963-18-7512-1 URL: <https://bit.ly/4aqfjuv>
- Romsics, I. (2010). *Magyarország története a XX. században*. [Osiris tankönyvek, ISSN 1218-9855] Budapest, Osiris Kiadó, ISBN 978-963-276-179-4
- S. n. (1928a). Geőcze Sarolta † [Nekrológ]. *Néptanítók Lapja*, 61(37-38), (október 2.), pp. 21-23. URL: <https://bit.ly/47P2CaP>
- S. n. (1928b). Meghalt Geőcze Sarolta. *Magyar Jövő*, 1928, 10(215)[25614], (szeptember 25.), p. 2. URL: <https://bit.ly/3RAA7wE>
- S. n. (1928c). Geőcze Sarolta meghalt. *Pesti Hírlap*, 1928, 50(217)[16690], (szeptember 25.), p. 14. URL: <https://bit.ly/4afkddq>
- Schuler, D. (1937). Hatósági és társadalmi embervédelem Budapesten : 2. kötet. *Statisztikai közlemények*. 90. kötet, 1. sz., URL: <https://bit.ly/48adTSU>
- Skelton, Ch. – Francis, B. (2009). *Feminism and “The Schooling Scandal”*. London & New York: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203884331>
- Szinnyei, J. (1894). *Magyar írók élete és munkái*. 3. kötet. Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvkereskedés, Geőcze Sarolta: pp. 1135-1137., URL: <https://bit.ly/41dldea>
- Tomojka, T. (2020). *21 Bodrogközi írók és költők arcképcsarnoka*. Királyhelmec, Rákóczi Baráti Köre – Királyhelmec és vidéke Társulás/ Lórántffy Zsuzsanna a Bodrogköz Fejlesztéséért Társulás. pp. 72-81.